

"Buyuk Ipak yo'lini aslida kim boshqargan?"

Мозий ҳақиқатнинг тарозусидир

"Буюк ипак йўли" атамасини 1868-1892 йилларда Хитойда бўлган немис тадқиқотчиси Фердинанд Рикгофтен 1877 йили ўзининг "Хитой" асари оркали муомалага олиб кирган. Бу йўлларда нафакат ипак савдоси, балки инсон ҳамда халиклар эҳтиёжлари учун зарур бўладиган барча маҳсулотларининг савдо-сотиги амалга оширилар эди.

БУЮК ИПАК ЙЎЛИНИ АСЛИДА КИМ БОШҚАРГАН?

Азимхўжа ОТАХЎЖАЕВ,
ЎзФА Тарих институти бўлни
бошлиги, тарих фанлари
доктори, профессор

Айнан Турон аули — ота-бобоғаримиз тикорат ва тадбиркорлик бобида тентиз маҳорат эгалари бўймешган. Улар савдо-сотик ва ишбилармониди Каслий ва Амударё бўйларидан то Хитойнинг Гансу вилоятидан Хеси йўлнагигана етакчилик қўлган.

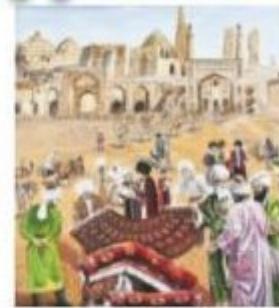
Шарқ ва Гарб халикларининг жайтида муҳим ўрин тутган, монтаждай ва халқаро аҳамиятга мөлек савдо йўллари тизимиға миллидан оддиги 3000-2000 йилликларда, яъни 4000-5000 йиллар бурун асос солинган. Хитойлийлар шарқ тарзларни олганни 120 йилни

сийсат ва иктиса борасида ўзаро ҳамкорликсила иш юритмаган. Улар таши олам билан болганицида доимо бир-бирларини кўплаб турган. Бу эса ўлканимнинг бус-булун манфаатларидан келиб чиқадиган сийсат эди. Жумлаждан, Хитойнинг "Ташу" йилномасига кўра, 618-626 йилларда Судуйшана, яъни Уструшона ва Кан, яъни Самарқанд, 627 йилни Уструшона, Бухоро, Самарқанд ва Иштиқон биргалицида ўз савдо картонлари ва эличиларини Хитойга жўннатсан.

Халиқро савдода Туроннинг ҳар бир бўлғаги ўз маҳсулоти билан машҳур бўлган. Жумлаждан, Самарқанднинг сархиқи куруқ ва ҳўл мевалари, отлари, Чохниг кумуш, мис, феруза тошлари, Тогдистон чорва маҳсулотлари ва ўзиқ ҳамда зумрад рангили шишалари, Фарғонанинг

архининг монтаждай этномаданий алоқалари янада кучайди. Туроннинг дехончилик, ҳунармандчиллик ҳамда савдо бойбодаги маҳорати, шахарсозлик маданияти кўчманни ва ярам кўчманчининг ўтроклашувига июбий таъсир этади. Хитой сайдёҳи ва роҳиби Сюань Цзан Еттисуба ахолиси бўлган туронликларни савдода маҳоратли, юқсак маданияти соҳиблари, деб атайди. Маҳмуд Кошгарининг бозишича, "Балас-оғонда утроқлашган сўйдаклар Бухоро ва Самарқанд оралигидаги Сўйдан бўлиб, худди турқлардек кийинадилар ва ўзларини уладдок тутадилар".

Турон еридан ўтган савдо йўлларидан сурёнйилар, форслар, хиндлар ҳам фаол фойдаланганликларини айтиш лозим. Негаҳ улар учун ўз маҳсулотларини катта бозорларга олиб бориб сотиш, у ердан нималарни дир ўз юртларига

киритилгани иккى томонлама савдо-сочиқнинг аҳамияти қанчалар утуг бўлганини исботлайди, албатта. Шу билан бирга, туронлилар учун Чин юрти билан савдо ѹмлиш осон кечмагани ҳам бор ган. Тарихи Ху Жэнчжонине бўйича, хитойлик маъмурлар "тўлов йўї — савдо йўї, тўлов бор — савдо бор" сийсатини юритган. Шундай бўлса-да, тарижиниар Ванг Чжанги, Гуан Лянжи, Ли Минвэй, Чэн Айнку, Жин Юэ кабилар "Хитой ва